

*Корицька Тетяна Русланівна
студентка 1 курсу магістратури,
спеціальність 013 «Початкова освіта»,
Рівненський державний гуманітарний університет*

*Науковий керівник:
Яковишина Тетяна В'ячеславівна
к.пед.н., доцент кафедри педагогіки початкової освіти,
Рівненський державний гуманітарний університет*

ЕТИЧНЕ ВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОГО ФІЛОСОФА Й ПЕДАГОГА Й. ГЕРБАРТА

Система Й. Гербарта центрована на педагогіці (що визначає переважну увагу до нього саме істориків педагогіки й психології, а не істориків філософії). Відповідно, метафізично-теоретичні конструкції (власне, й психологія) відіграють у нього, як справедливо зазначає В. Куренний, «прагматико-гіпотетичну, інструментальну і допоміжно-евристичну роль відносно практичних (у першу чергу педагогічних) завдань» [3, с. 17]. Філософію (або метафізику) він розглядає як «обробку понять, необхідних у будь-якій науці» – не в розумінні вольфгангівської гри в дефініції, а в розумінні своєрідного шліфування висхідних гіпотез і розв'язання попередніх протиріч.

Його педагогічні погляди склалися під впливом ідей неогуманізму, філантропізму й особливо І. Песталоцці, чий досвід організації народних шкіл Герbart уважно вивчив в 1799 р., відвідавши навчально-виховний заклад в Бургдорфе, надихнувшись згодом ідеєю перетворити суспільне виховання в Германії у дує теорії народної школи швейцарського педагога. Перевагу Песталоцці Герbart бачив в тому, що він «сміливіший і старанніший за всіх... узяв на себе обов'язок обробити дух дитини, сконструювавши в нім визначений і такий, що ясно споглядає досвід...» [1, с. 38-41].

Хоча ідея філософського та психологічного обґрунтування педагогіки не нова і веде своє походження від Платона, саме Й. Герbart, за твердженням М. Рубінштейна, вперше здійснив «дуже цікаву спробу провести її в своїй побудові» [4]. Він висловив тверду переконаність в тому, що ніде немає більшої потреби у філософській освіті й способі мислення як в педагогіці, бо наскільки вірним є те, що філософія повинна говорити про призначення і природу людини, настільки незаперечно й те, що людина повинна бути вихованою до чесноти в повному розумінні цього слова і, що «той, хто не знає природи людини, той залишається в повному невіданні щодо можливості його освіти або спотворювання» [4].

Й. Герbart застерігав педагогів від повного підпорядкування педагогіки філософським теоріям, затверджуючи її активну позицію по відношенню до

філософії. Якщо філософські результати стають відправними пунктами, виходячи з яких обробляється коло складових понять педагогіки, то вона перетвориться на «завойовану філософами провінцію» [2, с. 143].

Особливу важливість із педагогічної точки зору має *етичне вчення* Й. Гербарта (практична філософія), що входить в склад естетики разом з теорією мистецтв. Воно дає філософське обґрунтування мети виховання, залежно від якої здійснюється побудова педагогічної системи. Вся повнота педагогічної мети виражається поняттям чесноти, моральність виступає необхідною умовою її досягнення.

Моральність, на думку Й. Гербарта, є системою основних моральних ідеалів, або «практичних етичних ідей», керуючих діяльністю, поведінкою людей.

Перша ідея – «*ідея внутрішньої свободи*» розуміється в етиці Гербарта як «відношення між розумом і волею», забезпечення міцності якого, «щоб вільна твердість духу отримувала закон не від світської мудрості, а від чистого практичного роздуму», складає головне завдання вихователя [3].

Друга ідея – «*ідея досконалості*» вимагає від людини повноти життя, повноти прагнень. У педагогіці ця ідея, вказував Й. Гербарт, «перша, яка вимагає до себе уваги вихователя», оскільки на ній ґрунтується у вихованні вимога збудження «енергії розумових прагнень», їх різносторонності з обов'язковою умовою організованості [3, с. 12].

Наступна ідея – «*ідея прихильності*» спрямована на встановлення гармонії між своєю волею і волею інших осіб. В цьому відношенні, справу виховання слід організувати так, щоб «вихованець сам розумів ціну прихильності», яку, втім, не слід змішувати з поняттям симпатії, що позначає пасивне співчуття, на відміну від активного характеру прихильної волі [3, с. 13].

Четверта ідея – «*ідея справедливості*» вимагає здійснення відповідної дії на всякий вчинок іншої людини. У педагогіці вона «береться до уваги особливо в тих випадках, коли вихованець заслужив покарання у власному сенсі слова як спокутування за свідомо заподіяне зло, при цьому необхідно, щоб строго дотримувалася міра покарання і сам покараний визнавав її справедливою» [3].

Мораль Гербарта, що встановлює єдність між ідеалами індивідуального характеру і етикою суспільного життя, не дивлячись на властивий нею детермінізм, не тільки допускає, але й доводить необхідність і неминучість прогресу людини та суспільства. Провідною умовою прогресу людства є виховання, що забезпечує самопроникнення вищеописаних моральних ідеалів в свідомість вихованця з тим, щоб згодом вони керували поведінкою людини «не за допомогою жорсткого імперативу», а «своєю солодкою привабливістю», забезпечуючи етичну красу волі і життя [3].

У той же час характеристика практичних етичних ідей, запропонована Гербартом, носить відвертий характер. Як відзначав К. Ушинський, що визнавав безперечну педагогічну цінність об'єднання етичних елементів з

естетичними, в гербартовській етиці відсутній зв'язок між етичною думкою і діяльністю [5]. Згодом це неузгодження стало однією з причин труднощів практичної реалізації такого елементу педагогічної концепції Гербарта як «етичне виховання».

Мистецтво виховання Гербарт визначав як суму навичок, що об'єднуються для досягнення мети та виводяться з теорії. Практичний досвід і спостереження складають основу виховної справи, кожного разу здійснюваної в тих або інших конкретних, індивідуальних умовах, не враховуючи специфіки яких педагог перетворюється на «педанта, що усюди лізе з готовими шаблонами» [1]. Але, якщо вихователь діє, покладаючись виключно на спостереження і життєвий досвід, він «неминуче почне приймати окремий випадок за загальне правило, маловажне за найважливіше і, кінець кінцем, створить власну теорію, обмежену лише вузьким колом одноосібних спостережень» [1, с. 119].

Тому Й. Гербарт ввів посередника, а саме – *педагогічний такт*. Цю категорію він характеризував як «уміння швидко оцінити ситуацію і ухвалити рішення, строго послідовне і в повній відповідності з правилами, враховуючи при цьому всі вимоги індивідуального випадку, рішення, яке, проте, не повинне бути шаблонним, з одного боку, а, з іншого, – теорією, зведеною в ідеал» [1, с. 126].

Отож, діалектика відносин теорії і практики в педагогіці Гербарта тісно пов'язана з його філософськими поглядами, що витікають із досвіду. На підтвердження цього приведемо такий вислів Гербарта: «Навіть якщо ми оголосимо всю колишню педагогіку тим, чим вона є насправді, а саме сирим емпіризмом, то і в цьому випадку ми не можемо скидати її з рахунків. Часто дуже розумні люди вирішують найважливіші питання, керуючись цим самим емпіризмом. І дуже великі відкриття здійснювалися в ті епохи, коли ще не думали про теорію. Швидше за все, теорія вторинна, а практика, що вдалася, первинна» [1].

Список використаних джерел

1. Гербарт И. Избранные педагогические сочинения. М., 1940. Т.1. 283 с.
2. Гербарт И. Психология / Предисловие В. Куренного. М.: Издательский дом «Территория будущего», 2007. (Серия «Университетская библиотека Александра Погорельского»). 288 с.
3. Куренной В. Философско-педагогическая концепция Гербарта в историческом и проблемном контексте. *Гербарт И.Ф. Психология*. М.: Изд. дом «Территория будущего», 2007. С.9–33.
4. Рубинштейн М. Проблема учителя: учебн. пособ. для студ. / Под ред. В. Сласенина. М.: «Академия», 2004. 176 с.
5. Ушинский К. Материалы к третьему тому «Педагогической антропологии» [текст]: Режим доступа: http://dugward.ru/library/pedagog/ushinskiy_chelovek3.html